

STANOVISKO KU KOMENTÁRU MICHALA HVORECKÉHO (článok v SME, 29.8.2014)

Spišský diecézny biskup, Boží sluha Ján Vojtaššák, v novej Slovenskej republike videl záruku oživenia národného, ale najmä náboženského života slovenského ľudu. K tomuto presvedčeniu ho viedol fakt, že predsedom vlády a neskôr prezidentom Slovenského štátu bol kňaz Jozef Tiso.

Ján Vojtaššák si nepočínal ako nacionalista, z čoho ho podozrieval aj chargé d'affaires Svätého stolca na Slovensku Giuseppe Burzio, ale vychádzal zo svojich životných skúseností. Niektorí historici sa odvolávajú na archívy Ústavu pamäti národa, v ktorých vraj objavili písomné dôkazy o členstve biskupa Jána Vojtaššáka a nitrianskeho arcibiskupa Karola Kmeťku v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane. Historik Róbert Letz však tvrdí, že spomínané dôkazové materiály nie sú hodnoverné ani v jednom, ani v druhom prípade.

Po roku 1940 zvolili biskupa Jána Vojtaššáka za podpredsedu štátnej rady. Po druhej svetovej vojne sa Jánovi Vojtaššákovi pripisoval podiel zodpovednosti za deportácie Židov práve kvôli jeho členstvu v tomto orgáne.

Štátna rada však nemala v probléme židovských deportácií žiadne kompetencie. Podľa zákona síce mala mať veľké právomoci, ale bol to vlastne iba „diskusný klub“, ktorý o ničom nerozhodoval. Napokon ani počas povojnového súdu sa Vojtaššákovi nekládlo nijako zvlášť za vinu, či za protizákonné konanie jeho členstvo v štátnej rade.

17. februára 1943 vydali slovenskí biskupi verejné vyhlásenie, ktorým prekazili plány Vojtecha Tuku a Alexandra Macha s deportáciami Židov. Biskupov k ich rozhodnutiu motivoval list slovenského Žida, ktorému sa podarilo ujsť z koncentračného tábora z Osvienčimu. Utečenec podrobne opísal hrôzy, ktoré videl na vlastné oči. Keď si tento list prečítal biskup Ján Vojtaššák, nielen ako duchovný, ale aj ako podpredseda Štátnej rady Slovenskej republiky, odoslal dokument ministrovi vnútra A. Machovi. Ten zareagoval nariadením, aby zo Slovenska nebol do koncentráku deportovaný ani jeden Žid. Minister svoje slovo dodržal.

Napriek tomuto izraelskí historici po rokoch reagovali oficiálnym protestným listom na iniciatívu blahorečiť biskupa Jána Vojtaššáka. Okrem iného tvrdili, že Vojtaššák osobne udal jedného Žida zo Spišského Podhradia, a ten zahynul v koncentračnom tábore. Nie je to pravda. Vojtaššák neodhalil dotyčného občana ako Žida, ale ako komunistu udávajúceho vlastných „súvercov.“

Na zasadnutí Štátnej rady 3. februára 1943 prednosta 14. oddelenia Ministerstva vnútra Dr. A. Vašek predložil správu o situácii Židov na Slovensku. Spomínal aj pomery v troch židovských pracovných táboroch na Slovensku. Správa bola voči Židom štylizovaná vcelku pozitívne, preto Vojtaššák navrhol jej publikovanie. Zároveň však pripomenul, že v Spišskom Podhradí žije Žid, maďarský boľševik, komunist a nečestný človek. Naň by nebolo treba brať ohľad. „*Ludia sa rozhorčujú, že vraj všetkých Židov pobrali, len vraj táto pliaga je tu,*“ poznamenal spišský diecézny biskup. Išlo o Alexandra Lörinca. Dr. Vašek sľúbil, že záležitosť ihneď vybaví. J. Vojtaššák bol po vojne obvinený, že svojím výrokom inicioval deportáciu A. Lörinca do koncentračného tábora; dokonca mal niesť najväčšiu vinu na Lörincovej smrti a jeho rodiny.

Skutočnosť však bola iná. A. Lörinc, pokrstený aj s Vojtaššákovým súhlasom, si s rodinou vybavil výnimku, vďaka ktorej nielenže mohol ostať v Spišskom Podhradí, ale ostal mu aj jeho podnik – sódovkáreň. Do koncentračného tábora bola odvečená jeho dcéra, už v prvom transporte 25. marca 1942, ktorá v koncentráku zahynula. Lörinc s manželkou a synom boli od 1. februára 1943 v pracovnom tábore pre Židov v Novákoch. Keď ho J. Vojtaššák na zasadnutí Štátnej rady spomenul, bol už tri dni v tábore. Robil nakupovača a s autom chodil po celom Slovensku. Viackrát bol aj v Spišskom Podhradí. A. Lörinc udal 2. novembra 1943 na žandárskej stanici v Spišskom Podhradí Žida Diamanta. Tvrdil, že je zdravý a ukrýva sa v nemocnici Milosrdných bratov a povedal i to, že u ďalšieho Žida sa schádzajú viacerí židovskí mládenci, ktorí boli v tej istej nemocnici. Zatiaľ, čo možno pochybovať o tom, či Vojtaššák 3. februára 1943 vedel, čo sa s deportovanými Židmi deje

(dozvedel sa to o mesiac neskôr), je nepochybné, že Lörinc o tom vedel. Možno ďakovať len solídnosti tamojších policajtov a akiste aj príhovoru Milosrdných bratov, že sa uvedeným Židom nič nestalo.

Počas Slovenského národného povstania sa Lörinc pridá k povstalcovi. V Banskej Bystrici ho však spoznal Diamant a dal ho uväzniť. Až keď sa navzájom pokonali, bol prepustený.

Po vojne sa A. Lörinc vrátil do Spišského Podhradia a opäť udával mnohých ľudí. Pri jednom procese, kde mal vypovedať ako svedok, vyšlo najavo, že spomenutých Židov udal. Bol uväznený a bol postavený pred retribučný ľudový súd, zriadený na súdenie nacistov. Senát Lörinca oslobodil, akiste s ohľadom na jeho dcéru, ktorá bola zavraždená v koncentračnom tábore. Avšak spomínané udanie bolo písomne doložené a ani Lörinc svoju udavačskú aktivitu nepopieral.

Alexander Lörinc zomrel prirodzenou smrťou v roku 1976 v Spišskom Podhradí a po občianskych pohrebných obradoch ho pochovali na miestnom cintoríne.

Údajná arizácia Baldovských kúpeľov

Rovnako je nepravdivé tvrdenie, že biskup arizoval židovský majetok, konkrétne Baldovské kúpele.

V skutočnosti nešlo o arizáciu. Židovský majiteľ si pri kúpe Baldovských kúpeľov od Spišskej banky v Levoči požičal značný obnos peňazí. Keď začalo prenasledovanie Židov, odišiel do Palestíny a banka uvalila na kúpele súdom nariadenú nútenú správu. V roku 1942 Spišské biskupstvo majetok odkúpilo od Spišskej banky v Levoči, uhradilo požičanú sumu, zaplatilo dane a investovalo do kúpeľov vyše 2 milióny korún. Keď sa majiteľ po vojne vrátil, začal sa reštitučný proces o vrátenie majetku, ale súd jeho nároky neuznal. V archíve Spišského biskupstva sa o tejto kauze nachádza obširná dokumentácia. Ministerstvo vnútra v roku 1946 vydalo jednoznačné rozhodnutie, že *biskup Vojtaššák nearizoval za Slovenského štátu žiaden židovský majetok, ale vydražil na verejnej dražbe v Spišskom Podhradí u okresného súdu Baldovské kúpele, na ktorých bola dlžoba 400.000 Kčs.*

Pred niekoľkými rokmi vyšla publikácia slovenských historikov Kamenca a Hlavinku, v ktorej autori obviňujú biskupa Jána Vojtaššáka zo ziskuchtivosti pri kúpe Baldovských kúpeľov. J. Vojtaššák však vonkoncom nevyčkával na obdobie arizácie, ale o kúpu týchto kúpeľov na Sivej Brade prejavil záujem oveľa skôr. Vojnové udalosti a všeobecný chaos v hospodárstve mu ale neumožnili túto obchodnú transakciu uskutočniť. Pokiaľ ide o zjednávanie ceny za kúpele, biskup J. Vojtaššák nevystupoval ako súkromná osoba, ale zastupoval diecézu. Už predtým investoval do tohto objektu 2 milióny korún. Vzhľadom na všeobecný nedostatok financií sa musel správať ako zodpovedný hospodár a nemohol preto súhlasiť s premrštenou cenou, ktorú by mal za kúpele z diecéznych prostriedkov zaplatiť.

Spišský diecézny biskup v žiadnom prípade nekupoval kradnutý, resp. arizovaný majetok – Baldovské kúpele. Na túto nemovitosť si už predtým uplatnila záložné právo levočská banka a J. Vojtaššák kupoval majetok od nej, a nie v priamej arizácii. Biskup musel postupovať podľa vtedajších zákonov. Nemožno teda hovoriť o dákom špekulantstve spišského biskupa, ktorý chcel z kúpeľov v Baldovciach postupne zriadiť rehabilitačno-liečebné centrum pre kňazov a bohoslovcov.

Biskup J. Vojtaššák už koncom roku 1940 zakázal svojim kňazom politickú činnosť i arizovanie. Keď Viktor Trstenský, farár v Dolnom Kubíne a jeden z najlepších priateľov a spolupracovníkov spišského biskupa, arizoval budovu, Ján Vojtaššák mu nekompromisne nariadil s okamžitou platnosťou majetok vrátiť. Ťažko možno uveriť, že by sám porušoval vlastné nariadenia, na ktorých jednoznačne trval.